

Onderzoeksverslag

Timon ter Avest

Mijn zoektocht naar kalmte en rust

“Het komt erop neer dat ik ga maken wat ik wil maken”, Timon.

Inhoudsopgave

Paginanummer	Hoofdstuk
3	Inleiding
4	Het onderzoek
4	Shakespeare
5	Rothko
6	Morandi
8	Het Wiel
9	Muziek
10	De Ekokathedraal
12	Lijst met kunstenaars

INLEIDING

De rumoerige en hectische wereld waarin wij vandaag de dag leven, waarin stilte, rust en balans schaars lijkt te zijn, zorgt voor mijn toenemend verlangen naar kalmte, evenwicht en sereniteit.

Bij het onderzoek wat ik naar dit verlangen doe zijn een aantal bronnen komen kijken. In het onderstaand verslag bespreek ik de bronnen. Ik ga er dieper op in en vertel waarom ze in mijn ogen belangrijk zijn om met je te delen. Verschillende kunstenaars spelen in dit verslag een rol. Ik zal het met je hebben over William Shakespeare, Giorgio Morandi, Joost Zwagerman, Mark Rothko, Erik Satie en John Cage, die allemaal op een bepaalde manier, in de tijd waarin zij actief waren, refereren aan kalmte en rust. Tussendoor bespreek ik mijn eigen werk, ik leg uit op welke manier mijn werk binnen het kader kalmte en rust te plaatsen is. In dit verslag doe ik een poging te schetsen waarnaar ik verlang, ik vertel wat mij in de huidige maatschappij opvalt en hoe ik mijn weg binnen die maatschappij probeer te vinden.

HET ONDERZOEK

Shakespeare

Het lijkt mij gepast om als eerst de volgende bron, het sonnet 66 uit ca. 1602 geschreven door Shakespeare, aan te halen. Sonnet 66 maakt deel uit van een reeks sonnetten die de 'Fair Youth-sonnetten' genoemd worden. Dat zijn de sonnetten één tot en met 126 van de 154 sonnetten die Shakespeare heeft geschreven, welke verwijzen naar een jongeman aan wie deze sonnetten zijn gericht.

*Moe van dit al roep 'k om de rust des doods:
Talent zie ik tot armoede geboren,
En pover niets opgetuigd als iets groots,
En 't puurst geloof jammerlijk afgezworen,*

*Tired with all these, for restful death I cry:
As, to behold desert a beggar born,
And needy nothing trimm'd in jollity,
And purest faith unhappily forsworn,*

*En gulden ereambten zwaar misbruikt,
En maagdelijke eer rauw geschoffeerd,
En kracht door kreupele overmacht gefnuikt,
En wat volmaakt is smadelijk onteerd,*

*And gilded honour shamefully misplaced,
And maiden virtue rudely strumpeted,
And right perfection wrongfully disgraced,
And strength by limping sway disabled,*

*En kunst door hogerhand monddood gemaakt,
En zotheid die verstand pedant bepraat,
En simpele trouw als simpelheid gewraakt,
En goed als knecht van oppermachtig kwaad:*

*And art made tongue-tied by authority,
And folly, doctor-like, controlling skill,
And simple truth miscalled simplicity,
And captive good attending captain ill.*

*Moe van dit al ging ik het liefste heen,
Maar als ik sterf, laat ik mijn lief alleen.ⁱ*

*Tired with all these, from these would I be gone,
Save that to die I leave my love alone.*

Dit sonnet van Shakespeare sluit aan bij mijn gedachte over de hedendaagse wereld, de maatschappij van vandaag de dag waar wij op dit moment in leven en waar een sterk verlangen heerst naar stilte. Daarnaast kon ik het me niet veroorloven het gedicht niet bij mijn onderzoek betrekken toen ik de eerste en de laatste twee zinnen las.

Deze twee zinnen representeren namelijk vrijwel precies dezelfde innerlijke strijd die ook ik de afgelopen jaren voer en voel. "Moe van dit al roep 'k om de rust des doods", deze eerste zin geeft een verlangen naar kalmte en rust weer.

Overspoelt met moeten, informatie in de vorm van tekst, geluid en vooral beelden, en het liefst in een nog geen halve minuut en dan alweer de volgende, maar hou je vast, de volgende daarop staat al netjes aangeschoven in de rij van wachtenden, en door en door, en die en die, en dat en dat, en zus en zo. - Maar inhoudsloos.

In de kern van het sonnet wordt met een kritische blik de corrupte maatschappij beschreven. Gevolgd door de laatste twee zinnen die ik wilde aanhalen welke de onmacht van de personage in die situatie uiten. Namelijk de verbondenheid met zijn geliefde die hij onmogelijk in deze wereld alleen achter laten kan. De wereld waar ook ik mijn liefde voor voel, staat hier in mijn ogen gelijk aan de genoemde geliefde in het gedicht 'lief'.

Vluchten is voor mij geen optie. Als kunstenaar krijg ik de unieke kans mijzelf buiten de hedendaagse hectiek te plaatsen, te zweven boven hetgeen wat gaande is en hierop te reageren in de vorm van een kunstwerk of iets als een tekst. Echter, ook dat kan door mij op een gegeven moment als onprettig ervaren worden. Een thuisbasis waar ik mijn als maar voller en zwaarder wordende rugzak met daarin de verwerking van stress of het reduceren ervan, zo nu en dan even kan legen, is cruciaal. Een bak waar ik mijn filters tegen de bulk aan onzin in onze maatschappij kan afspoelen, is cruciaal. 'Lanterfanteren' en daar vooral geen spijt van hebben, is cruciaal. Pure leegte ervaren in en om mij heen, is voor mij ook belangrijk. Een resetknop zou een te letterlijke beschrijving zijn. Je zou het kunnen vergelijken met een diepzee duik. Niet te diep hoor, nee, precies daar waar het water nog wel warm aan voelt en de zon nog door het oppervlakte warmte uitstraalt, totaal ontspannen met de mondautoomaat half tussen je lippen, deze trekt een beetje omdat je kiezen ontspannen zijn. Je hebt een gelijkmatige ademhaling. Langzaam beweeg je op en neer door de wisselende inhoud van je longen en de deining. En met iedere beweging word je in de positie gebracht zoals de zee dat op dat moment wil. Gedurende dat moment draait je bovenlichaam met de stroming mee, mocht die er zijn. Is die er niet, dan draai je niet. Je bent even een waterplantje. Totale ontspanning, gewichtloos. Je persluchtfles raakt langzaam op, je moet de reis beëindigen. Zodra je weer het strand op wandelt, voel je dat hoe lager het water komt te staan, hoe zwaarder je wordt.

Het werk 'zwevende eierdozen' laat zich langzaam voortbewegen door het luchtdruk verschil binnen de ruimte.

Figuur 1 Zwevende eierdozen door Timon ter Avest (2016)

Rothko

Het verlangen naar rust blijkt van alle tijden. Shakespeare kampte er in de 17e eeuw mee. Maar ook in de documentaire 'De stilte van Mark Rothko' word Rothko geciteerd met: *"When I was a younger man, art was a lonely thing: no galleries, no collectors, no critics, no money. Yet it was a golden time, but then we had nothing to lose and a vision to gain. Today it is not quite the same. It is a time of tons of verbiage, activity and consumption. Which condition is better for the world at large? I will not venture to discuss. But I do know, that many of those who are driven to this life are desperately*

searching for those pockets of silence where they can root and grow."ⁱⁱ¹ Waaruit blijkt dat Mark Rothko in zag dat er velen die gedreven worden tot 'dit leven' op zoek zijn naar 'stille plekjes waar ze kunnen wortelen en groeien'. Een plek waarnaar ook ik verlang, waar zonder invloed van geld of verplichting een eerlijke kunstenaar kan ontstaan. En dat pure lijkt te verdwijnen, want hoe dan ook, wij als kunstenaar zullen hier altijd een tweestrijd moeten voeren willen wij blijven leven binnen een bestaande maatschappij.

Morandi

Joost Zwagerman schrijft in zijn boek *De stilte van het licht: schoonheid en onbehagen in de kunst*ⁱⁱⁱ in het hoofdstuk *Stilte is een ding* over het werk van de Italiaanse kunstschilder Giorgio Morandi (1890),

Figuur 2 Een stilleven van Morandi

wiens specialisatie is het maken van stillevens. Zwagerman stelt in het betreffende hoofdstuk een aantal vragen n.a.v. een gedicht van Remco Campert uit het bundel *Scènes in hotel Morandi* slaande op het werk dat Morandi maakt.

¹ Citaat van Rothko vertaald: "In mijn jongere jaren was kunst iets eenzaam: geen galerieën, geen verzamelaars, geen critici, geen geld. Toch was het een gouden tijd, want we hadden niets te verliezen en een droom te winnen. Tegenwoordig is het anders. Dit is een tijd van breedsprakigheid, bedrijvigheid en consumptie. Wat is beter voor de wereld als geheel? Aan die discussie waag ik me niet. Maar ik weet wel dat velen die tot dit leven worden gedreven wanhopig op zoek zijn naar stille plekjes waar ze kunnen wortelen en groeien."

Zwagerman schrijft:

ƒIn Bernlefs essaybundel *Op het noorden* staat een opstel over de ijle, langgerekte mensfiguren van Alberto Giacometti. Over die figuren schreef Bernlef: ƒNu weer lijken zij doden, op zoek naar de verloren tijd. Dan weer verwijderen zij zich onder onze blik in een ruimte die ook ons dreigt te laten verdwijnen.ø

Onbedoeld is deze laatste zin van toepassing op Morandi's stilleven. De dingen bij Morandi belichamen een ƒverloren tijdødie de kunstenaar voor ons hervindt en herschept. Bij Morandi stollen de dingen tot een eeuwig moment, met in het hart van dit moment het nog nauwelijks waarneembare verdwijnpunt.

Onze blik laat zich lokken naar dat verdwijnpunt. Hoe langer je een stilleven van Morandi bekijkt, hoe sterker je ervaart dat je, in verwantschap met de dingen, dat verdwijnpunt in wordt getrokken. Je kijkt ó en je bestaat steeds minder.

Waar Morandi's voorwerpen verschijnen, lijken wij ter plaatse te verdwijnen. ƒIets andersøreikhalst naar die voorwerpen, en dat andere is: de stilte.

Veelgestelde vraag: hoe klinkt stilte? Minstens zo fascinerende vraag: hoe ziet stilte eruit? Hoe laat je het verdwijnpunt zien van in zichzelf al stille en roerloze voorwerpen?ö

In het werk van sommige kunstenaars lijken kleur en vorm te streven naar een overvloeijing uit de inlijsting. Bij Giorgio Morandi is het alsof kleur en vorm óns de inlijsting in geleiden; het is ons toegestaan te verzingen in ƒnog één keer niets / met al zijn machtø(Campert).

Dat moet het wonder van Morandi zijn: bij het bekijken van de dingen ervaar je dat je zélf in die dingen verdwijnt. Je mag weg. Je mag de dingen in.

Morandi toont ons de substantie van de stilte. Zijn werk staat ons het schier onmogelijke toe: de binnenkant van stilte te ervaren dankzij het aanschouwen van de buitenkant van stilte.ö²

Zwagermans beschrijving van Morandi's werk doet mij denken aan de manier waarop ik een overbelicht wit doek zou beschrijven. Daar waar Morandi een stilleven plaatst op een doek, plaats ik wit en witlicht. Niet zo fel dat het pijn aan je ogen doet, maar wel zo dat je voor het doek kunt staan en kunt ervaren dat je steeds minder bestaat, dat je een onvindbaar verdwijnpunt in wordt getrokken. Diepte verdwijnt, je raakt gedesoriënteerd. Je begint te staren. Steeds verder betreed je die andere wereld, de geluiden in je omgeving vervagen langzaam en je wordt tenslotte door een substantie van stilte en rust omsloten.

² Zwagerman, J. (2017). *De stilte van het licht: schoonheid en onbehagen in de kunst* (9e ed.). Amsterdam, Nederland: De Arbeiderspers. (Pagina 40)

Het Wiel

Veel van de werken die ik maak bevatten een voorwerp uit het alledaagse leven. Met een simpel voorwerp als een wiel probeer ik iets over te brengen op de toeschouwer. Door het werk wat ik voorlopig 'Het Wiel' noem krijgt de toeschouwer een onbehaaglijk gevoel van verlangen naar rust. Het wiel dat ronddraait lijkt ieder moment aan het einde van zijn toeren te zijn gekomen, maar is dat niet het geval. Alsof er aan het laatste beetje van een uitademing geen einde komt, geeft ook het draaiende wiel een benauwend gevoel. Het wiel zal altijd door blijven draaien, mits er natuurlijk iemand ingrijpt.

Na het zien van dit wiel, realiseer ik me dat wanneer ik mijn verlangen naar rust en kalmte wil representeren, ik niet per sé precies ook datgene hoeft uit te beelden. Het tegenovergestelde uitbeelden kan klaarblijkelijk ook. In dat geval toon ik niet wat ik verlang, maar wel hoe ik me nu voel. Er zijn dus twee manieren om te bereiken wat ik duidelijk wil maken: ik laat een utopische wereld waar naar ik verlang zien, óf ik laat bij de toeschouwer het verlangen naar zo een wereld doen ontstaan.

Taking the works of Satie chronologically (1888-1925) successive ones often appear as completely new departures. Two pieces will be so different as not to suggest that the same person wrote them. Now and then, on the other hand, works in succession are so alike, sometimes identical, as bring to mind the annual exhibitions of painters, and to allow musicologists to discern stylistic periods. Students busy themselves with generalized analyses of harmonic, melodic, and rhythmic matters with the object of showing that in Socrate³ all these formal principles are found, defined, and reunited in a homogeneous fashion (as befits a masterpiece). From this student point of view, Pierre Boulez is justified in rejecting Satie. Le bon Maître's harmonies, melodies, and rhythms are no longer of interest. They provide pleasure for those who have no better use of their time. They've lost their power to irritate. True, one could not endure a performance of Vexations⁴ (lasting [my estimate] twenty-four hours; 840 repetitions of fifty-two beat piece itself involving a repetitive structure: A, A₁, A, A₂, each A thirteen measures longer), but why give it a thought?⁵

Muziek

De bovenstaande bron heb ik gekozen omdat het stuk over de muziek van Erik Satie gaat. Naar mijn mening is Erik Satie een prachtig voorbeeld is van rust en kalmte. Het stuk tekst is geschreven door John Cage (1912 – 1992). In de tijd dat Erik Satie (Honfleur, 1866 – Parijs, 1925) leefde, stond hij bekend als een buitenstaander en provocateur. Zijn composities werden op een bepaald moment door Debussy als vormloos beschouwd en hierop reageerde Satie door zijn nieuwe werken titels als: "Trois morceaux en forme de poire". Wanneer de drie stukken de vorm van een peer hebben, kunnen ze immers niet vormloos zijn, was Satie's gedachte.

De zin: "They've lost their power to irritate", viel mij op. De stukken van Satie waren klaarblijkelijk irritante stukken. Terwijl vandaag de dag deze stukken als rustgevend worden ervaren. Door dit te beseffen wordt mijn gevoel over de samenleving waarin wij leven chaotisch en druk is geworden extra benadrukt. Een overvloed aan informatie die je brein binnendringt, in tegenstelling tot de tijd voordat social media en zelfs voordat de televisie bestond, heeft een impact op het ervaren van wat kalmerend is. Er is blijkbaar meer behoefte aan rust dan dat er behoefte is aan chaos vandaag de dag en dat is nu ook binnen de acceptatie van muziek te ondervinden. Satie is een geaccepteerde componist in vergelijking met vroeger, hij liep in zijn tijd in feite een halve eeuw vooruit op de rest binnen zijn professie.

John Cage zelf schreef in 1987 het muziekstuk "As slow as possible". De performance van dit werk begon in 2001 in de St. Burchardi Kerk in Halberstadt, Duitsland. En de duur van het werk zal 639 jaar zijn. In 2640 worden de laatste tonen gespeeld. Het in mijn ogen bijzondere aan dit werk is dat het tijd kost, en tijd staat nauw in verband met rust en kalmte. Tijd geeft tijd om te ademen, om na te denken, te overleggen en het is nodig om je te kunnen verplaatsen in de ander. Het idee achter

³ Socrate is a work for voice and piano (or small orchestra) by Erik Satie.

⁴ Vexations is a work by Erik Satie

⁵ Cage, J. (1961). Silence (Herz. ed.). United States of America: The Wesleyan University Press. (pag. 78)

kalme en tijd zit hem er ook in dat je het niet direct voor jezelf doet, maar ook voor degenen die je nooit zult ontmoeten.

NOTE DE L'AUTEUR:
Pour se jouer 840 fois de suite ce motif, il sera bon de se préparer au préalable, et dans le plus grand silence, par des immobilités sérieuses.

♩ Très lent

♩ A ce signe il sera d'usage de présenter le thème de la Basse

THÈME

Figuur 3 Vexations door Erik Satie

De Ekokathedraal

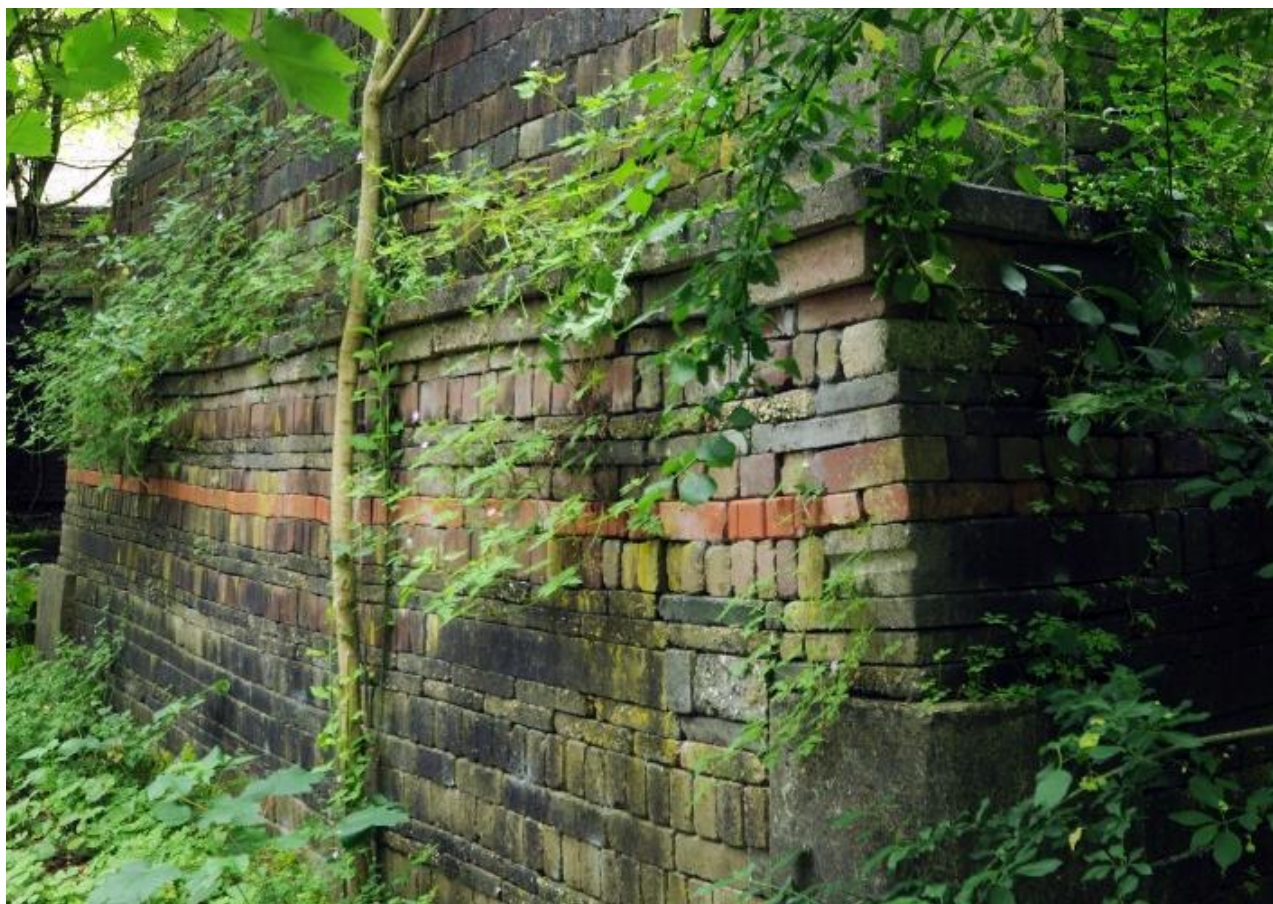
In mijn stageperiode bij de Verbeke Foundation heb ik samen met twee kunstenaars gebouwd aan de Ekokathedraal bij Kemzeke. De bouw van deze Kathedraal begon in 2016 en zal net als het muziekstuk meerdere generaties beslaan. Het bouwen van muren, op de manier die jij wil, zonder dat iemand op je handen staat te kijken is zo bijzonder fijn. Het geeft een positief gevoel te bouwen aan iets waar straks leven zal ontstaan. Het bouwen van de Ekokathedraal doe je in je eigen tempo, er staat niets vast, er zijn dus geen bouwtekeningen gemaakt. De plek zal nooit helemaal af zijn. Samen, steen voor steen, met pure menskracht. Tijdens de bouw raak je in een vorm van trance. Ik zou kunnen zeggen dat het voelt alsof je voor een, zoals ik al eerder beschreef, wit staat en een andere wereld betreedt. Het constante klonken van de stenen, het niet nadenken over wat je doet

en de leegte die hierdoor in je ontstaat zorgt ervoor dat je een andere wereld kunt betreden. Het wijkt dan ook niet ver af van meditatie waarbij je met een constant ademritme rust kunt vinden.

Een begrip wat bij deze manier van werken past is 'wu wei'. De letterlijke betekenis van wu wei luidt: "niet doen". Het paradoxale begrip wei wu wei, "doen niet doen" of "handelen door niet te handelen", kan men interpreteren door het "niet handelen tegen de aard der dingen in" of "het handelen zonder gehechtheid aan het resultaat". Wat kan betekenen: handelen met als doel niet per sé het handelen maar de 'bijkomstigheid' van het betreden van die andere wereld.

Tijdens een van de gesprekken die ik samen met de 'klonkers' heb gevoerd kwam een voor mij interessant gegeven naar voren. We hadden het op een gegeven moment over 'incubatie', wat een technische term is die in de antieke godsdienstgeschiedenis gebruikt wordt voor het begrip 'tempelslaap'. Hulpbehoevenden of zieken werden in een tempel of een heilige grot te slapen gebracht waar zij droomvisioenen zouden moeten krijgen waarin hun geneeswijze verteld zou worden. Het prachtige van het idee is dat er na de droom of alleen de slaap aan de hulpbehoevende werd medegedeeld dat het probleem natuurlijk niet meteen opgelost zou worden. Soms zou dit wel vijf tot tien jaar kunnen duren. Er is dus een probleem waaromheen een spirituele gebeurtenis wordt volbracht, het probleem kan niet altijd meteen worden opgelost, maar dat kost tijd. Wat aansluit op rust, kalmte en in elk geval bezinning: de tijd nemen om iets te begrijpen. De tijd nemen is in mijn ogen een belangrijk gegeven. Naar mijn idee doen we dat in de tijd waarin wij leven te weinig.

Kunstenaars

- Aernout Mick
- Melanie Bonajo
- Herbert Capelle
- Saskia Oldewolbers (kijk hier meer naar en gebruik het, ze maakt werk op micro niveau en vergroot het net als een maquette)
- Alberto Giacometti
- Louis Le Roy
- Giorgio Morandi

Essays en teksten

- Sonnet 66, geschreven door ShSakespeare
- Zwagerman, J. (2017). De stilte van het licht: schoonheid en onbehagen in de kunst (9e ed.). Amsterdam, Nederland: De Arbeiderspers.
- John Cage

Exposities

- 180 the strand, The Store X

Films

- Herbert Capelle, 1983, 5'46" - 'memories'
- David Lynch met mulholland drive en inland empire

Opnames

- SteveSuttonArchive "Stuff in my drawers" (2007)
(<https://www.youtube.com/watch?v=QnpyTYfBf9U>)
- SteveSuttonArchive "Working at Walmart" (2006)
(<https://www.youtube.com/watch?v=oflk5UFdT18>)

Werken

- Zoran Todorovic – 'Noise', 1998
- Arthur Jafa – 'Love Is The Message, The Message Is Death' (een fragment: <https://www.youtube.com/watch?v=wFiTiEVFE7s> een tweede fragment: <https://www.youtube.com/watch?v=YFtbFBvuloY>)
- Milica Tomic – 'Ungelöst, xy the reconstruction of the crime'
- Herbert Capelle – 'Ich träumte eine Weisse Welt', 1983, 16'35"
(<http://www.li-ma.nl/site/catalogue/art/herbert-capelle/ich-trumte-eine-weisse-welt/603>)

Sites

- www.Li-ma.com

Begrippen

- Stream of consciousness

- Vervreemding

- Onheilspellend

- Whispering

ⁱ **Taal:** Dutch

Publicatie:

Vertaling: Peter Verstegen

Schrijver: William Shakespeare

Publicatiedatum: 1602

ⁱⁱ **Taal:** Dutch

Publicatie: Close-up

Informatie over de publicatie: Hilversum : avrotros, 2014.

Publicatiedatum: 2014

Uiterlijke beschrijving: streaming video (53 minuten) : kleur, geluid

Publicatietype: Video Visual material

Termen voor onderwerp: **Rothko** Mark beeldende kunst

Uittreksel: Summary: Mark **Rothko** zag zichzelf niet als een abstract schilder. Wie denkt dat zijn doeken over kleur en vorm gaan, slaat volgens de kunstenaar de plank mis: het gaat hem om universele menselijke gevoelens, tragedie, extase en ondergang. Filmmaker Marjoleine Boonstra dwaalt door het leven en werk van Mark **Rothko** in een poging de kunstenaar dichterbij te brengen, het mysterie van zijn werk zorgvuldig intact latend.

Notities: Uitzenddatum: 11 december 2014. - Nederlands en Engels gesproken, Nederlands ondertiteld.

Andere auteurs: Boonstra, Marjoleine, 1959-; Rothko, Mark, 1903-1970

OCLC: 1023017348

URL: Mark_Rothko Note: Deze film is toegankelijk via het netwerk van Avans Hogeschool. This film is accessible via the Avans University of Applied Sciences network; BFX

ⁱⁱⁱ Zwagerman, J. (2017). De stilte van het licht: schoonheid en onbehagen in de kunst (9e ed.).

Amsterdam, Nederland: De Arbeiderspers.